

Przemysław P. Grzybowski

Literackie spotkania z Innymi. Zabawne lektury w edukacji międzykulturowej dzieci i młodzieży

Dokonanie wyboru pomocy naukowych do edukacji międzykulturowej dzieci i młodzieży jest dziś nie lada wyzwaniem. Strony internetowe, multimedialne gry, programy telewizyjne, pochodzące z różnych krajów zabawki interaktywne oraz rozmaite kursy, warsztaty, zajęcia prowadzone przez Innych i Obcych (m.in. wolontariuszy i tzw. *native speakerów*) to źródła niejednokrotnie bardzo wartościowych doświadczeń i wiadomości, które wspomagają rodziców i nauczycieli w przekazywaniu podstaw dialogu międzykulturowego.

Chciałbym tu skoncentrować się tylko na jednym rodzaju środków dydaktycznych: na literaturze dla dzieci i młodzieży. Nie chodzi mi jednak o obraz problemów zróżnicowania kulturowego w podręcznikach szkolnych, ponieważ to zagadnienie jest stosunkowo często przedmiotem analiz¹. Chciałbym zwrócić uwagę na popularne opracowania literackie funkcjonujące w sferze publicznej i docierające do czytelników na zasadach wolnego rynku. Moim celem jest przedstawienie przykładów, które pozwolą obalić podzielany przez wielu rodziców i nauczycieli stereotyp, że właściwie nie ma „dobrych książek” do edukacji międzykulturowej, więc ich pociechom pozostają klasyczne, podręcznikowe spotkania z Murzynkiem Bambo i mieszkającymi w igloo Eskimosami, albo... telewizor. Przyczyną tego rodzaju opinii jest mała dostępność odpowiedniej literatury, a także spadek czytelnictwa², który skutkuje niewiedzą o istnieniu wartościowych pomocy naukowych w postaci lektur.

---

¹ Szerzej na ten temat: E. Zamojska: *Obraz narodu i relacji międzyetnicznych w podręcznikach szkolnych (analiza treści podręczników gimnazjalnych do kształcenia literackiego i kulturowego)*. W: J. Rutkowiak, D. Kubinowski, M. Nowak (red.): *Edukacja. Moralność. Sfera publiczna. Materiały z VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego PTP*. Lublin 2007, Verba, s. 172–184.

² Szerzej na ten temat: B. Badora (oprac.): *Polacy i książki*. Warszawa 2011, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej; R. Chymkowski, I. Koryś, O. Dawidowicz-Chymkowska (oprac.): *Społeczny zasięg książki w Polsce w 2012 r.* Warszawa 2012, Biblioteka Narodowa.

Na polskim rynku wydawniczym zwłaszcza w ostatnich latach pojawiło się wiele interesujących opracowań do edukacji międzykulturowej. Niektóre z nich są pokłosiem projektów realizowanych m.in. przez fundacje zajmujące się problemami zróżnicowania kulturowego, dzięki czemu książki te są dostępne nieodpłatnie w Internecie. Pozostałe – niestety, najczęściej zostały wydane w niskich nakładach i luksusowej szacie graficznej, wskutek czego ich cena jest wysoka dla przeciętnego czytelnika i szkolnych bibliotek, więc książeczki te są w wielu środowiskach nieznane. Jest to tym bardziej przykre, że wartość wychowawcza tych publikacji jest duża, wiele z nich bowiem zostało napisanych w krajach, które z problemami zróżnicowania kulturowego zmagają się od lat i funkcjonują one jako treści programów kształcenia w oświacie publicznej. Oto przykładowe tematy poruszane w dostępnych w naszym kraju książkach dla młodych czytelników możliwych do wykorzystania w edukacji międzykulturowej:

- ◆ tolerancja i nietolerancja odmienności³;
- ◆ antysemityzm, rasizm⁴;
- ◆ różnice kulturowe⁵;

³ Patrz np.: L. Bardijewska: *Zielony wędrowiec*. Warszawa 2008, Ezop; K. Crowther: *Mój przyjaciel Szymon*. Gdańsk 2010, Ezop; B. Dubus: *Tekla i jej chłopakowy świat*. Warszawa 2010, Wytwórnia; W. Erlbruch: *Straszna piątka*. Warszawa 2007, Hokus-Pokus; A. Grabowska-Grzyb: *O Małpce, która spadła z drzewa*. Piaseczno 2010, TacyJakJa.pl; P. P. Grzybowski: *Spotkania z Innymi. Czytanki do edukacji międzykulturowej*. Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza „Impuls”; M. U. Heubl, M. Kołpanowicz: *Kolorowe tzy klauna*. Kraków 2003, AA; S. Hole: *Lato Garmana*. Gdańsk 2008, Fundacja Inicjatyw Społecznie Odpowiedzialnych; K. Kotowska: *Jeż*. Poznań 2010, Media Rodzina; L. Krohn: *Pelikan*. Warszawa 2008, Dwie Siostry; P. Lindenbaum: *Filip i mama, która zapomniała*. Poznań 2010, Zakamarki; P. Lindenbaum: *Igor i lalki*. Poznań 2009, Zakamarki; U. Orlev: *Babcia robi na drutach*. Warszawa 2009, Wytwórnia; V. Simon Catelin: *Jak dwie krople wody*. Gdańsk 2009, EneDueRabe; U. Stark: *Jak mama została Indianką*. Poznań 2008, Zakamarki; A. Steinhöfel: *Rico, Oskar i głębocenie*. Kraków 2011, WAM; M. Środa: *Mała książka o tolerancji*. Warszawa 2010, Czarna Owca; T. Ungerer: *Księżycolud*. Wrocław 2011, Format; T. Ungerer: *Otto. Autobiografia pluszowego misia*. Wrocław 2011, Format.

⁴ Patrz np.: M. Diou: *Mała książka o rasizmie*. Warszawa 2011, Czarna Owca; H. Fellner, F. Dutheil: *Rasizm i nietolerancja – nie!* Warszawa 2005, Muchomor; B. Keff: *Mała książka o antysemityzmie*. Warszawa 2011, Czarna Owca; T. Simms: *Płaszcz Józefa*. Wrocław 2009, Format.

⁵ Patrz np.: A. Cholewińska-Szkolik: *Bajki o misiach z czterech stron świata*. Warszawa 2011, Book House; E. Dzikowska, W. Wierzchowska: *Bajki nie bajki. Opowieści z całego świata*. Warszawa 2011, Pascal; A. Kosowicz, A. Włodarczyk (oprac.): *Bajki z krajów uchodźców*. Warszawa 2006, Przedstawicielstwo w Polsce Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców UNHCR; P. Krysiak, M. Witkowska, M. Buszewicz: *Dzieci świata*. Warszawa 2011, Arkady; A. Nowacka-Devillard: *Apetyt na świat. Maroko – Tadżin*. Warszawa 2009, Fundacja Edukacji Międzykulturowej; A. Nowacka-Devillard: *Apetyt na świat. Wietnam – Nem*. Warszawa 2010, Fundacja Edukacji Międzykulturowej; Z. Stanecka, M. Oklejak: *Basia i kolega z Haiti*. Warszawa 2011, Literacki Egmont; K. Szczepańska-Kowalczyk: *Majka, Marcel i afrykańskie czary*. Kraków 2009, Znak; K. Węgierek: *Apetyt na świat. Meksyk – Celebracion*. War-

- ◆ Inność i Obcość związana z chorowaniem⁶;
- ◆ Inność i Obcość związana ze starością, umieraniem i żałobą⁷;
- ◆ konflikty i przemoc wskutek różnic⁸;
- ◆ prawa człowieka⁹;
- ◆ zróżnicowanie religii¹⁰;
- ◆ zróżnicowanie orientacji seksualnych¹¹.

Większość wymienionych w przypisach książek zawiera oryginalne opowieści o osobach wywodzących się z obcych kultur, niepełnosprawnych, chorych, starszych, praktykujących różne religie, słowem charakteryzujących się różnymi stylami życia i możliwościami rozwoju, wskutek czego wywołują przyjemne zaciekawienie, niepewność, obawy lub strach. Podstawowe treści wychowania leżące u podstaw każdej z tych opowieści to tolerancja, szacunek dla odmienności, przekonanie o konieczności poznania drugiego człowieka zanim wyda się o nim opinię i zacznie oceniać jego zachowanie. Celem tych zwykle barwnie ilustrowanych publikacji jest przygotowanie młodego czytelnika do kontaktu z odmiennością – także własną, wsparcie go w kształtowaniu postawy pozytywnego zainteresowania sytuacją Innych i Obcych w różnych okoliczno-

szawa 2009, Fundacja Edukacji Międzykulturowej; K. Węgierek: *Aż na koniec świata. Pojazdy i nie tylko*. Warszawa 2010, Fundacja Edukacji Międzykulturowej.

⁶ Patrz np.: A. Basek, M. Gałęziowska: *Kiedy Twój brat lub siostra choruje na raka*. Mysłowice 2011, Hospicjum Cordis; G. Dahle, S. Nyhus: *Włosy mamy*. Gdańsk 2010, EneDueRabe; J. Moore-Mallinos: *Mój brat ma autyzm*. Częstochowa 2009, Edycja Świętego Pawła; K. Ryrych: *Siedem sowych piór. Pamiętnik mojej choroby*. Warszawa 2008, Cartalia Press; A. Światowska: *Baltazar – mój przyjaciel z ADHD*. Gdańsk 2011, Harmonia; A. Tyszką: *Bajka na astmę*. Piaseczno 2010, TacyJakJa.pl; M. Zięba: *Moja mama ma raka*. Warszawa 2007, Ezop; M. Żakówna: *Jak Maciek przestał być Małym*. Piaseczno 2010, TacyJakJa.pl.

⁷ Patrz np.: R. Jalonen: *Dziewczynka i drzewo kawek*. Warszawa 2009, Tatarak; S. Nicholls: *Olivier i zeszyt z marzeniami*. Kraków 2008, Znak; H. Ringen Kommedal: *Czy tata płacze?* Gdańsk 2008, Fundacja Inicjatyw Społecznie Odpowiedzialnych; E.-E. Schmitt: *Opowieści o niewidzialnym*. Kraków 2005, Znak; P. Stalfelt: *Mała książka o śmierci*. Warszawa 2008, Jacek Santorski & Co; U. Stark, A. Høglund: *Czy umiesz gwizdać, Joanno?* Poznań 2008, Zakamarki.

⁸ Patrz np.: D. de Saint-Mars: *Ponizanie – nie!* Warszawa 2005, Muchomor; D. de Saint-Mars: *Przemoc – nie!* Warszawa 2005, Muchomor; P. Stalfelt: *Mała książka o przemocy*. Warszawa 2008, Jacek Santorski & Co.

⁹ Patrz np.: H. Gill-Piątek, H. Krzywonos: *Bieda. Przewodnik dla dzieci*. Warszawa 2010, Wydawnictwo Krytyki Politycznej; G. Kasdepke: *Mam prawo! Czyli nieomal wszystko, co powinnościście wiedzieć o prawach dziecka, a nie macie kogo spytać*. Warszawa 2007, National Geographic.

¹⁰ Patrz np.: B. Dziedziul, L. Busłowska, T. Wigłasz, A. Konopacki, A. Karkowska, A. Chutkowski, A. Misiejuk, T. Miśkiewicz, B. Miśkiewicz: *Religie Podlasia. Przewodnik nie tylko dla dzieci*. Białystok 2012, Centrum im. Ludwika Zamenhofa w Białymstoku; M. Gilbert: *Jest wiele wiar. O co pytają dzieci*. Warszawa 2008, Jacek Santorski & Co.

¹¹ Patrz np.: A. Laszuk: *Mała książka o homofobii*. Warszawa 2010, Czarna Owca.

ściach oraz poszukiwaniu możliwych sposobów nawiązania dialogu, którego efektem będzie wzajemne poznanie i tolerancja. Mogą służyć zarówno jako czytanki dla rodziny, lecz przede wszystkim stanowią pomoc naukową w realizacji autorskich programów wychowania w zakresie edukacji międzykulturowej i obywatelskiej, historycznej i regionalnej w skali mikro (rodziny, kręgu przyjaciół i znajomych uczniów), jak i w skali makro (miejscowości, regionu i kraju). W podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dnia 23 grudnia 2008 r., opublikowanej w Dzienniku Ustaw z 15 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17 czytamy: „W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji. Szkoła podejmuje odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji”¹². Wykorzystanie wymienionych pozycji jako książek pomocniczych w rozumieniu ustawy jest więc jak najbardziej możliwe.

Oprócz prac dedykowanych młodemu czytelnikowi, dostępne są także poradniki dydaktyczne dla nauczycieli dotyczące zajęć z przedmiotów wchodzących w skład minimum programowego (np. języków obcych), treści wychowania związanych ze zróżnicowaniem kulturowym określonych środowisk (np. problemami uchodźców)¹³ oraz opracowania naukowe na temat zróżnicowania

¹² Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dnia 23 grudnia 2008 roku. W: Dziennik Ustaw z 15 stycznia 2009 r., nr 4, Warszawa 2009.

¹³ Patrz np.: L. Aleksandrowicz-Pędich: *Międzykulturowość na lekcjach języków obcych*. Białystok 2005, Trans Humana; A. Bernacka-Langier, B. Janik-Płocińska, A. Kosowicz, B. Pawlic-Rafałowska, M. Piegat-Kaczmarzyk, G. Walczak, Z. Rejmer, J. Wasilewska-Łaszczuk, M. Zasuńska: *Inny w polskiej szkole – poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi*. Warszawa 2009, Fundacja Polskie Forum Migracyjne; M. Bohosiewicz, P. Kornacki, J. Jurewicz, A. Marek, P. Kuspys, T. Halik, I. Czerniejewska: *Imigranci w mojej klasie*. Warszawa 2011, Stowarzyszenie Vox Humana; R. Chojnacki, H. Wesołowska, K. Zaufal: *Tolerancja.pl – materiały dla nauczycieli*. Kraków 2002, Znak; I. Czerniejewska (red.): *Wielokulturowość na co dzień. Materiały dla nauczycieli*. Kraków 2006, Stowarzyszenie Willa Decjusza; M. Czerniejewski, I. Kubiak, M. Malczewska, W. Szczepanik: *Uchodźcy. Materiał pomocniczy dla prowadzących zajęcia na temat uchodźców*. Poznań 2001, Stowarzyszenie Jeden Świat; Europejski Ruch Młodzieży przeciwko Rasizmowi, Ksenofobii, Przejawom Antysemityzmu i Nietolerancji: *Każdy inny, wszyscy równi...* Warszawa 2003, Harcerskie Biuro Wydawnicze Horyzonty; I. Idzik, J. Nitka, H. Marcinowska, A. Onuchowska, T. Kasprzyk, K. Biłyk, A. Reich, K. Mackiewicz, Ł. Cieśliński: *Program edukacyjny „Różni – równi”. Podręcznik dla prowadzących lekcje na temat mniejszości narodowych i etnicznych*. Poznań 2004, Stowarzyszenie Jeden Świat; T. Lewowicki, J. Suchodolska (red.): *Dzieci w procesie kształtowania postaw kulturowych. Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej wielo- i międzykulturowej (materiały dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych)*. Cieszyn–Warszawa–Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza „Impuls”; A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Potoniec, K. Szostak-Król (red.): *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturo-*

kulturowego jako problemu socjalizacji dzieci i młodzieży oraz treści wychowania¹⁴.

Poznanie Innych i Obcych za pośrednictwem książki jest dla młodego czytelnika przyjemniejsze, gdy osvajanie z odmiennością, przekraczanie granic, niwelowanie różnic odbywa się ze śmiechem. Podejście do sprawy z poczuciem humoru jest szczególnie wartościowe, bowiem jak zauważa Hugues Lethierry: „Chodzi o to, by przemienić Obcego w sprzymierzeńca, «rozbrajać» go śmiechem, który osłabia jego techniki obronne (i jego ataki!)”¹⁵. Autor w żadnym wypadku nie ma tu na myśli konfliktu i walki, lecz symbolicznie ujmuje edukacyjne wdrażanie czytelników do zastąpienia wyśmiewania różnic refleksją w duchu międzykulturowości. Doskonałym środkiem dialogu na ten temat są antologie żartów etnicznych, przykłady dzieł sztuki wywodzące się z innych kultur, opracowania na temat komicznych wartości poszczególnych kultur ukazywanych w duchu poszanowania dla odmienności i przyznawania prawa do życia we wspólnocie każdemu bez względu na subiektywnie kłopotliwe cechy. Edukacja w tym duchu, to nauka tolerancji, kompromisu i prowadzenia dialogu z uśmiechem i śmiechem. Komizm i śmiech mogą tu odegrać istotną rolę nie jako element wyśmiewania się z faktów, ale jako czynnik obniżający napięcie, stres, strach, czy wręcz oczyszczający (katartyczny) – zwłaszcza w sytuacji traumatycznej (np. choroba lub śmierć uczniów; zagrożenie wojną, klęską żywiołową; brutalnymi zajściami na ulicach; zamachami terrorystycznymi; profilaktyka HIV/AIDS itp.)¹⁶.

Pionierem literatury dla dzieci, w której z humorem porusza się poważne tematy był Theodor Seuss Geisel (1905–1991) – znany jako Dr. Seuss autor klasycznych czytanek, które sam ilustrował¹⁷. Podejmował wiele poważnych

wej. Białystok 2011, Fundacja Edukacji i Twórczości; D. Popowska (oprac.): *Cały świat w naszej klasie*. Warszawa 2011, Polskie Forum Migracyjne.

¹⁴ Patrz np.: E. Chromiec: *Dziecko wobec obcości kulturowej. Międzykulturowość*. Gdańsk 2004, GWP; K. Kamińska: *W stronę wielokulturowości w edukacji przedszkolnej*. Warszawa 2005, WSiP; E. Ogrodzka-Mazur: *Kompetencja aksjologiczna dzieci w młodszym wieku szkolnym. Studium porównawcze środowisk zróżnicowanych kulturowo*. Katowice 2007, UŚ; B. Weigl, B. Maliszewicz (red.): *Inni to także my. Mniejszości narodowe w Polsce: Białorusini, Cyganie, Litwini, Niemcy, Ukraińcy, Żydzi. Program edukacji wielokulturowej w szkole podstawowej*. Gdańsk 1998, GWP; B. Weigl: *Stereotypy etniczne i uprzedzenia u dzieci i młodzieży*. Warszawa 1999, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.

¹⁵ H. Lethierry: *(Se) former dans l'humour. Mûrir de rire*. Lyon 1998, Chronique Sociale, s. 133.

¹⁶ Problematykę tę omawiam szerzej w przygotowywanej do druku pracy *Śmiech w edukacji. Od szkolnej wspólnoty śmiechu po edukację międzykulturową*.

¹⁷ Szerzej na ten temat: T. Geisel, R. Minnear (eds.): *Dr. Seuss goes to war. The world war II editorial cartoons of Theodor Seuss Geisel*. New York 2001, New Press.

tematów – m.in.: wyścig zbrojeń, rasizm, faszyzm itp., a ogromna popularność jego książek zaowocowała ich licznymi parafrazami, także w postaci zaangażowanych filmów rysunkowych¹⁸. Zarówno książki, jak i filmy bywają wykorzystywane przez nauczycieli jako pomoce naukowe w wielu krajach. W Polsce, niestety, nie doczekały się jak dotąd przekładów.

Dobór zabawnych lektur dla dzieci i młodzieży, możliwych do wykorzystania w edukacji międzykulturowej – szczególnie w szkole jest niezwykle trudnym zadaniem. Komizm literatury, zwłaszcza dziecięcej jest bowiem względny i jego postrzeganie zależy od kręgu kulturowego (np. we Francji uwielbiany jest humor skatologiczny – w Polsce, przynajmniej przez niektóre osoby, wprost przeciwnie); wieku czytelnika i polecającego lekturę (inne lektury jako zabawne polecać dzieciom dziadkowie, a inne młodzi rodzice); okoliczności kontaktu dorosłego z dzieckiem (fakt, że pracuje z dziećmi, posiada własne lub tylko kontaktuje się z nimi sporadycznie, wiąże się z orientacją, co określone dzieci akurat uważają za zabawne) itp. W opracowaniach na temat komizmu zawartego w lekturach dla dzieci i młodzieży, rozpatruje się również kwestie reakcji dzieci na żarty i ich następstw¹⁹.

Jedną z wykorzystywanych współcześnie metod wspomagających budowanie dialogu międzykulturowego jest dokonywanie analizy komizmu danego kręgu kulturowego przez pryzmat używanych w nim języków. Wejrzenie w formy i treści komunikacji danej wspólnoty językowej umożliwia wniknięcie w jej kulturę – istotne dla jej członków kwestie, wzorce osobowe, problemy społeczne, historię, cywilizację i zorientowanie się, które z nich najczęściej znajdują wyraz w języku. Na tej zasadzie przedmiot analiz mogą stanowić dowcipy, rysunki satyryczne i komiksy. Dzięki rozkodowaniu ich znaczeń możliwe jest ich wykorzystanie jako elementu podręczników – np. do nauki języków obcych, medjoznawstwa (zwłaszcza w dziedzinie reklamy) czy literaturoznawstwa. Dogłębna analiza żartów, dowcipów i preferowanego w danej kulturze komizmu

¹⁸ Patrz np.: Dr. Seuss: *The importance of environmental awareness in industrialised society. (The Lorax)*. New York 1971, Random House; Dr. Seuss: *The inherent ethical issues of isolationism. (Horton hears a who!)*. New York 1954, Random House; Dr. Seuss: *The psychological implications of holiday-motivated materialism. (How the Grinch stole Christmas)*. New York 1957, Random House; Dr. Seuss: *The racists and other stories. (The Sneetches and other stories)*. New York 1961, Random House; Dr. Seuss: *The tragic futility of the nuclear arms race! (The butter battle book)*. New York 1984, Random House; Dr. Seuss: *The virtues of autonomy, efficiency, and skepticism. (The cat in the hat)*. New York 1957, Random House; Dr. Seuss: *Why Hitler is dangerous and other stories. (Yertle the thurle)*. New York 1958, Random House. W nawiasach podają pierwotne tytuły książek, zmodyfikowane przez autora w kolejnych wydaniach.

¹⁹ Szerzej na ten temat: J. M. Alberghene: *Humor in children's literature*. W: P. McGhee (ed.): *Humor and children's development. A guide to practical applications*. New York 1989, Haworth, s. 123–146; J. Perrot (éd.): *L'humour dans la littérature de jeunesse*. Paris 2000, In Press.

pomaga rozwiązywać problemy z tłumaczeniami tekstów i wypowiedzi ustnych z danego środowiska, rozumieć gry słów, gestów, znaczeń wynikających z zakorzenionych w nim wartości²⁰.

Rozumienie, a raczej brak zrozumienia komizmu czy poczucia humoru Obcych bywa szczególnie kłopotliwe. O ile w Europie czy Stanach Zjednoczonych jako charakterystyczny i w związku z tym niezrozumiały postrzega się humor angielski czy francuski, to jeszcze większe kłopoty pojawiają się w zetknięciu z komizmem np. Polinezyjczyków czy Eskimosów, których warunki życia decydują o preferencjach zupełnie innych wartości i uznawaniu czegoś za śmieszne. Żart lub gest, który w jednej kulturze uchodzi za zabawny, w innej może być postrzegany jako niesmaczny, wulgarny, czy obsceniczny, ponieważ, jak pisze Kazimierz Żygulski: „(...) brak nam klucza do jego zrozumienia, zwłaszcza gdy chodzi o formy językowe. Jest rzeczą znaną, iż ludziom studiującym obcy język największe trudności sprawia tekst komiczny, wymaga on bowiem nie tylko znajomości słów i reguł ich wiązania zaczerpniętych ze słownika i gramatyki. Warunkiem odczytania obcojęzycznego tekstu komicznego jest z reguły znakomita znajomość życia, realiów, kultury obcego społeczeństwa, aktualnych problemów, które je pasjonują, bezbłędne rozumienie aluzji, odcieni i wariantów znaczeniowych słów, finezji wymowy”²¹. Przykładem komicznych opracowań preferowanych przez dzieci i młodzież są popularne we Francji i Belgii komiksy „Asterix”²² i „Przygody Tintina”²³, wykorzystywane na zajęciach z edukacji obywatelskiej (zwłaszcza w perspektywie historycznej i międzykulturowej) w celu pokazania funkcjonowania stereotypów i konfliktów etnicznych, kształtowania się odrębności, elementów wspólnej kultury europejskiej itp. W naszym kraju jednak komiksy te nie stały się bestsellerami, bowiem wiele z zawartych w nich rysunków i tekstów to bezpośrednie aluzje do francuskojęzycznej kultury masowej, niezrozumiałe dla przeciętnego polskiego czytelnika i niezwykle trudne do przetłumaczenia ze względu na frankofońskie gry słów.

Dlatego też szczególnie cenne są na wskroś międzykulturowe inicjatywy zespołów złożonych z osób należących do różnych kręgów kulturowych. Dzięki ich współpracy możliwe jest tworzenie opracowań zrozumiałych w środowiskach poszczególnych członków zespołu, nawet pod względem komizmu i za-

²⁰ Patrz: H. Lethierry, CORHUM (éd.): *Rire en toutes lettres*. Lille 2001, Presses Universitaires du Septentrion, s. 25–27.

²¹ K. Żygulski: *Wspólnota śmiechu. Studium socjologiczne komizmu*. Warszawa 1985, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 32.

²² Patrz: R. Goscinny, A. Uderzo: *Asterix*. Warszawa 2000–2011, Egmont.

²³ Patrz: Hergé: *Przygody Tintina*. Warszawa 2009–2011, Egmont.

bawnych form językowych. Przykładem tego rodzaju inicjatywy jest projekt „Kompot” realizowany jednocześnie w Łodzi i Tel Awiwie, w którym wzięli udział polscy i żydowscy rysownicy komiksów. Jego pokłosiem są trzy zeszyty wydane w wersjach polsko-hebrajskiej i angielskiej, w których szczególne uznanie zyskały komiksy: *Czarny wojownik z Jerozolimy* Michała Śledzińskiego, *Żydzi zrujnowali mi życie* Daniela Goldsteina oraz *Ursynowska Specgrupa od Rozwałki* Łukasza Mieszkowskiego. Autorzy odwołują się w swych pracach nie tylko do kwestii antysemityzmu, wspólnych wartości dziedzictwa kulturowego i tradycji, ale także do przezabawnych i przemawiających do wychowanych we współczesnej kulturze masowej dzieci i młodzieży schematów, jak np. młody Żyd chcący zostać „ninjew”, młodzież grająca w „Jewmanji”²⁴ czy seksomba Shoshka pisząca piosenkę o Dodzie²⁵. Podobnych przykładów jest o wiele więcej.

Ideą edukacji międzykulturowej jest spotkanie Innego, wejście z nim w dialog, zapoznanie się z jego światem, osobiste doświadczenie jego odmienności i zrozumienie dlaczego jest właśnie taki. Na tej zasadzie niechęć i strach mogą ustąpić miejsca pozytywnemu zainteresowaniu i przyjaźni. Jeśli spotkania te dokonują się dzięki zabawnym lekturom, edukacja międzykulturowa może się stać nie tylko istotnym elementem socjalizacji, ale również podstawą dobrej zabawy i czynnikiem poprawy jakości życia na kulturowych pograniczach.

Bibliografia

Alberghene J. M.: *Humor in children's literature*. W: P. McGhee (ed.): *Humor and children's development. A guide to practical applications*. New York 1989, Haworth.

Aleksandrowicz-Pędich L.: *Międzykulturowość na lekcjach języków obcych*. Białystok 2005, Trans Humana.

Badora B. (oprac.): *Polacy i książki*. Warszawa 2011, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.

Bardijewska L.: *Zielony wędrowiec*. Warszawa 2008, Ezop.

Basek A.: Gałęziowska M.: *Kiedy Twój brat lub siostra choruje na raka*. Mysłowice 2011, Hospicjum Cordis.

²⁴ Jest to żartobliwe nawiązanie do przygodowego filmu fantazy. Patrz: J. Johnston: *Jumanji*. USA, 1995.

²⁵ Patrz: *Kompot. Polsko-izraelski album komiksowy*. W: <http://komiksomania.pl/newsy/kompot-polsko-izraelski-album-komiksowy.html> (13.09.2013); K. Wielga (red.): *Kompot. Polsko-izraelski album komiksowy*. Warszawa 2008, Instytut Adama Mickiewicza, Kultura Gniewu.

Bernacka-Langier A., Janik-Płocińska B., Kosowicz A., Pawlic-Rafałowska B., Piegat-Kaczmarzyk M., Walczak G., Rejmer Z., Wasilewska-Łaszczuk J., Zasuńska M.: *Inny w polskiej szkole – poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi*. Fundacja Polskie Forum Migracyjne, Warszawa 2009.

Bohosiewicz M., Kornacki P., Jurewicz J., Marek A., Kuspys P., Halik T., Czerniejewska I.: *Imigranci w mojej klasie*. Warszawa 2011, Stowarzyszenie Vox Humana.

Chojnacki R., Wesołowska H., Zaufal K.: *Tolerancja.pl – materiały dla nauczycieli*. Kraków 2002, Znak.

Cholewińska-Szkolik A.: *Bajki o misiach z czterech stron świata*. Warszawa 2011, Book House.

Chromiec E.: *Dziecko wobec obcości kulturowej. Międzykulturowość*. Gdańsk 2004, GWP.

Chymkowski R., Koryś I., Dawidowicz-Chymkowska O. (oprac.): *Społeczny zasięg książki w Polsce w 2012 r.* Warszawa 2012, Biblioteka Narodowa.

Crowther K.: *Mój przyjaciel Szymon*. Gdańsk 2010, EneDueRabe.

Czerniejewska I. (red.): *Wielokulturowość na co dzień. Materiały dla nauczycieli*. Kraków 2006, Stowarzyszenie Willa Decjusza.

Czerniejewski M., Kubiak I., Malczewska M., Szczepanik W.: *Uchodźcy. Materiał pomocniczy dla prowadzących zajęcia na temat uchodźców*. Poznań 2001, Stowarzyszenie Jeden Świat.

Dahle G., Nyhus S.: *Włosy mamy*. Gdańsk 2010, EneDueRabe.

Diou M.: *Mala książka o rasizmie*. Warszawa 2011, Czarna Owca.

Dr. Seuss: *The importance of environmental awareness in industrialised society*. New York 1971, Random House.

Dr. Seuss: *The inherent ethical issues of isolationism*. New York 1954, Random House.

Dr. Seuss: *The psychological implications of holiday-motivated materialism*. New York 1957, Random House.

Dr. Seuss: *The racists and other stories*. New York 1961, Random House.

Dr. Seuss: *The tragic futility of the nuclear arms race!* New York 1984, Random House.

Dr. Seuss: *The virtues of authonomy, efficiency, and skepticism*. New York 1957, Random House.

Dr. Seuss: *Why Hitler is dangerous and other stories*. New York 1958, Random House.

Dubus B.: *Tekla i jej chłopakowy świat*. Warszawa 2010, Wytwórnia.

Dziedziul B., Busłowska L., Wigłasz T., Konopacki A., Karkowska A., Chutkowski A., Misiejuk A., Miśkiewicz T., Miśkiewicz B.: *Religie Podlasia. Prze-*

wodnik nie tylko dla dzieci. Białystok 2012, Centrum im. Ludwika Zamenhofa w Białymstoku.

Dzikowska E., Wierzchowska W.: *Bajki nie bajki. Opowieści z całego świata*. Warszawa 2011, Pascal.

Erlbruch W.: *Straszna piątka*. Warszawa 2007, Hokus-Pokus.

Europejski Ruch Młodzieży przeciwko Rasizmowi, Ksenofobii, Przejawom Antysemityzmu i Nietolerancji: *Każdy inny, wszyscy równi...* Warszawa 2003, Harcerskie Biuro Wydawnicze Horyzonty.

Fellner H., Duthel F.: *Rasizm i nietolerancja – nie!* Warszawa 2005, Muchomor.

Geisel T., Minnear R. (eds.): *Dr. Seuss goes to war. The world war II editorial cartoons of Theodor Seuss Geisel*. New York 2001, New Press.

Gilbert M.: *Jest wiele wiar. O co pytają dzieci*. Warszawa 2008, Jacek Santorski & Co.

Gosciny R., Uderzo A.: *Asterix*. Warszawa 2000–2011, Egmont.

Grabowska-Grzyb A.: *O Małpce, która spadła z drzewa*. Piaseczno 2010, TacyJakJa.pl.

Grzybowski P. P.: *Spotkania z Innymi. Czytanki do edukacji międzykulturowej*. Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Hergé: *Przygody Tintina*. Warszawa 2009–2011, Egmont.

Heubl M. U., Kołpanowicz M.: *Kolorowe lzy klauna*. Kraków 2003, AA.

Hole S.: *Lato Garmanna*. Gdańsk 2008, Fundacja Inicjatyw Społecznie Odpowiedzialnych.

Idzik I., Nitka J., Marcinowska H., Onuchowska A., Kasprzyk T., Biłyk K., Reich A., Mackiewicz K., Cieśliński Ł.: *Program edukacyjny „Różni – równi”*. Podręcznik dla prowadzących lekcje na temat mniejszości narodowych i etnicznych. Poznań 2004, Stowarzyszenie Jeden Świat.

Jalonen R.: *Dziewczynka i drzewo kawek*. Warszawa 2009, Tatarak.

Johnston J.: *Jumanji*. USA, 1995.

Kamińska K.: *W stronę wielokulturowości w edukacji przedszkolnej*. Warszawa 2005, WSiP.

Keff B.: *Mała książka o antysemityzmie*. Warszawa 2011, Czarna Owca.

Kompot. *Polsko-izraelski album komiksowy*. W: <http://komiksomania.pl/newsy/kompot-polsko-izraelski-album-komiksowy.html> (13.09.2013).

Kosowicz A., Włodarczyk A. (oprac.): *Bajki z krajów uchodźców*. Warszawa 2006, Przedstawicielstwo w Polsce Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców UNHCR.

Kotowska K.: *Jeż*. Poznań 2010, Media Rodzina.

Krohn L.: *Pelikan*. Warszawa 2008, Dwie Siostry.

Krysiak P., Witkowska M., Buszewicz M.: *Dzieci świata*. Warszawa 2011, Arkady.

Laszuk A.: *Mała książka o homofobii*. Warszawa 2010, Czarna Owca.

Lethierry H., CORHUM (réd.): *Rire en toutes lettres*. Lille 2001, Presses Universitaires du Septentrion.

Lethierry H.: *(Se) former dans l'humour. Mûrir de rire*. Lyon 1998, Chronique Sociale.

Lewowicki T., Suchodolska J. (red.): *Dzieci w procesie kształtowania postaw kulturowych. Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej wielo- i międzykulturowej (materiały dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych)*. Cieszyn–Warszawa–Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Lindenbaum P.: *Filip i mama, która zapomniała*. Poznań 2010, Zakamarki.

Lindenbaum P.: *Igor i lalki*. Poznań 2009, Zakamarki.

Młynarczuk-Sokołowska A., Potoniec K., Szostak-Król K. (red.): *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturowej*. Białystok 2011, Fundacja Edukacji i Twórczości.

Moore-Mallinos J.: *Mój brat ma autyzm*. Częstochowa 2009, Edycja Świętego Pawła.

Nicholls S.: *Olivier i zeszyt z marzeniami*. Kraków 2008, Znak.

Nowacka-Devillard A.: *Apetyt na świat. Maroko – Tadżin*. Warszawa 2009, Fundacja Edukacji Międzykulturowej.

Nowacka-Devillard A.: *Apetyt na świat. Wietnam – Nem*. Warszawa 2010, Fundacja Edukacji Międzykulturowej.

Ogrodzka-Mazur E.: *Kompetencja aksjologiczna dzieci w młodszym wieku szkolnym. Studium porównawcze środowisk zróżnicowanych kulturowo*. Katowice 2007, UŚ.

Orlev U.: *Babcia robi na drutach*. Warszawa 2009, Wytwórnia.

Perrot J. (réd.): *L'humour dans la littérature de jeunesse*. Paris 2000, In Press.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dnia 23 grudnia 2008 roku. W: Dziennik Ustaw z 15 stycznia 2009 r., nr 4, Warszawa 2009.

Popowska D. (oprac.): *Cały świat w naszej klasie*. Warszawa 2011, Polskie Forum Migracyjne.

Ringen Kommedal H.: *Czy tata płacze?* Gdańsk 2008, Fundacja Inicjatyw Społecznie Odpowiedzialnych.

Ryrych K.: *Siedem sowych piór. Pamiętnik mojej choroby*. Warszawa 2008, Cartalia Press.

Saint-Mars D. de: *Ponížanie – nie!* Warszawa 2005, Muchomor.

Saint-Mars D. de: *Przemoc – nie!* Warszawa 2005, Muchomor.

- Schmitt E.-E.: *Opowieści o niewidzialnym*. Kraków 2005, Znak.
- Simms T.: *Plaszcz Józefa*. Wrocław 2009, Format.
- Simon Catelin V.: *Jak dwie krople wody*. Gdańsk 2009, EneDueRabe.
- Środa M.: *Mała książka o tolerancji*. Warszawa 2010, Czarna Owca.
- Stalfelt P.: *Mała książka o przemocy*. Warszawa 2008, Jacek Santorski & Co.
- Stalfelt P.: *Mała książka o śmierci*. Warszawa 2008, Jacek Santorski & Co.
- Stanecka Z., Oklejak M.: *Basia i kolega z Haiti*. Warszawa 2011, Literacki Egmont.
- Stark U., Hoglund A.: *Czy umiesz gwizdać, Joanno?* Poznań 2008, Zakamarki.
- Stark U.: *Jak mama została Indianką*. Poznań 2008, Zakamarki.
- Steinhöfel A.: *Rico, Oskar i głęboconie*. Kraków 2011, WAM.
- Światowska A.: *Baltazar – mój przyjaciel z ADHD*. Gdańsk 2011, Harmonia.
- Szczepańska-Kowalczyk K.: *Majka, Marcel i afrykańskie czary*. Kraków 2009, Znak.
- Tyszka A.: *Bajka na astmę*. Piaseczno 2010, TacyJakJa.pl.
- Ungerer T.: *Księżycolud*. Wrocław 2011, Format.
- Ungerer T.: *Otto. Autobiografia pluszowego misia*. Wrocław 2011, Format.
- Węgierek K.: *Apetyt na świat. Meksyk – Celebracion*. Warszawa 2009, Fundacja Edukacji Międzykulturowej.
- Węgierek K.: *Aż na koniec świata. Pojazdy i nie tylko*. Warszawa 2010, Fundacja Edukacji Międzykulturowej.
- Weigl B., Maliszewicz B. (red.): *Inni to także my. Mniejszości narodowe w Polsce: Białorusini, Cyganie, Litwini, Niemcy, Ukraińcy, Żydzi. Program edukacji wielokulturowej w szkole podstawowej*. Gdańsk 1998, GWP.
- Weigl B.: *Stereotypy etniczne i uprzedzenia u dzieci i młodzieży*. Warszawa 1999, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Wielga K. (red.): *Kompot. Polsko-izraelski album komiksowy*. Warszawa 2008, Instytut Adama Mickiewicza, Kultura Gniewu.
- Żakówna M.: *Jak Maciek przestał być Małym*. Piaseczno 2010, TacyJakJa.pl.
- Zamojska E.: *Obraz narodu i relacji międzyetnicznych w podręcznikach szkolnych (analiza treści podręczników gimnazjalnych do kształcenia literackiego i kulturowego)*. W: J. Rutkowiak, D. Kubinowski, M. Nowak (red.): *Edukacja. Moralność. Sfera publiczna. Materiały z VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego PTP*. Lublin 2007, Verba.
- Zięba M.: *Moja mama ma raka*. Warszawa 2007, Ezop.
- Żygulski K.: *Wspólnota śmiechu. Studium socjologiczne komizmu*. Warszawa 1985, Państwowy Instytut Wydawniczy.

Literackie spotkania z Innymi. Zabawne lektury w edukacji międzykulturowej dzieci i młodzieży Streszczenie

Wbrew pozorom na rynku wydawniczym dostępnych jest wiele lektur, które można wykorzystać w edukacji międzykulturowej adresowanej do dzieci i młodzieży. Lektury te różnią się poruszaną w nich problematyką, poziomem merytorycznym treści i ilustracji oraz innymi cechami, które zwykle decydują o ich wyborze przez rodziców i nauczycieli. Oprócz aktualnego zestawienia tych lektur i analizy pod kątem przydatności w szkole i w domu, zwracam uwagę na rolę komizmu w dziecięcych i młodzieżowych opracowaniach do edukacji międzykulturowej.

Słowa kluczowe: edukacja międzykulturowa, dziecko, lektura, śmiech, komizm

Literary encounters with Others. Amusing readings in intercultural education of children and youth Summary

In spite of appearance, there are many available readings on the publishing market which might be used in intercultural education of children and youth. These texts differ in the subject matter, the level of contents and illustrations, and some other qualities, which usually determine the choices made by parents and teachers. What the author presents in his study (apart from the current list of these readings and the analysis of their usefulness at school and at home) is the focus on the role of comism in works for children and youth applied in intercultural education.

Key words: intercultural education, child, reading, laughter, comism

Translated by Agata Cienciała